

Elnézést kérek mindazoktól, akikkel nem értettem egyet valamiben. Ellenvéleményeim és ellenjavasolataim mind elvi jellegűek, és sohasem az eredeti álláspontot képviselők személye ellen irányulnak. Sokszor csak a nézetek tisztázása céljából mondok ellent, s abban bízom, hogy ennek a magyar névtudomány látja majd hasznát, és csupán ez volt a szándékom.

HAJDÚ MIHÁLY

NÉVÉSZETI TERMINOLÓGIAI MEGJEGYZÉSEK

HAJDÚ MIHÁLY cikkét célszerűnek, javaslatait megfontoltnak tartom. Ha valahol, akkor éppen a névtudományban van lehetőség rá, hogy a terminológiát — legalábbis főbb mozzanataiban — egységessé tegyük; hiszen az egyes iskolák nem távolodtak el egymástól túlságosan messzire. (A leíró grammatikában ilyesmiről, sajnos, szó sem lehetne; itt nemcsak minden irányzat, hanem szinte minden egyes kutató kialakította a saját — s változó! — műszókészletét, s még ugyanazokon a terminusokon is mást-mást értenek.)

Részletesebben a becézőnevekkel kapcsolatos műszókról fejtem ki véleményemet. Összefoglaló műszónak a becézőnév formát tartom helyesnek magam is. A becenév ennek népszerűbb, köznyelvibb, köznapibb változata. HAJDÚ MIHÁLY értekezése joggal viseli ezt a címet: „Magyar becézőnevek”. Az én TIT-kiadványom viszont, amely a nagyközönségnek szól, „Magyar becenevek” címmel jelent meg. A belső szövegben azonban általában a becézőnév műszót használom. Nem tartanám helyesnek, ha a becenév nem a becézőnév köznyelvi szinonímája maradna, hanem lefoglalnánk az Öcsi, Cica típusú kedveskedő nevekre. Ilyen szűkítését a nyelvhasználat úgysem fogadná be, s lép-tenyomon összecserélnék a két terminust.

Ami az alapnév műszót illeti, ennek szülőanyaságát (vagy apaságát?) kénytelen vagyok vállalni. Még akkor alkottam meg ezt a terminust, amikor az 1940-es években a XIV. századi becézőnevekről

szóló disszertációmát írva szembekerültem a következő problémával: minek nevezzem azt a névalakot, amelyből a becézőnév származik. Analógiaként a szóalkotás kínálkozott: ahogy itt alapszóról és származékszóról beszélünk, úgy a becézőnevet származéknévnek tekintve a kiinduló formát alapnévnek mondhatnánk. Ezt meg is írtam; később nyomtatásban is megjelent; „Alapalaknak, alapnévnek nevezzük valamely becézőnévvel kapcsolatban a csonkítatlan és semmiféle becézési eszközzel nem változtatott névalakot. Az alapnév az oklevelekben többnyire természetesen latinos formában olvasható.” (Nyelv és Irod. II, 133. jegyz.) Az alapnév így persze a kornak is függvénye: régebben például a Zsuzsanna a Zsuzsához képest alapnév volt, s ez utóbbi becézőnév; de ha ma valakit hivatalosan Zsuzsának neveznek, akkor ez már alapnév (például a Zsuzsi becézőhöz képest). A mai szinkroniában az alapnév tehát egybeesik a hivatalos utónévvel. Azt az idegen nyelvi formát, amelyből a magyar tulajdonnév származik, semmi esetre sem célszerű alapnévnek mondani. Furcsa volna például azt állítani, hogy a Duna folyónév alapneve Dunaj. Ám nagyon is elképzelhetőnek tartom, hogy az alapnévnek változatai vannak (pl. Zsuzsanna: Zsuzsánna), ezek tehát alapnév-változatok.

Az egyes becézőnév-típusok közismert elnevezései sorából kiemelném a csonkulást. Ez ugyan egészen friss keletű műszó, de olyanra szerencsés, hogy máris általános használatú lett. SZABÓ T. ATTILA alkotta meg kiűnő leleménnyel (Nyírk. X, 280), szembeállítva a rövidüléssel, amellyel sokáig változtatva használtuk. A törövidítéssel (tehát a Jákob:>Ják típusú névalkotással) szemben — amely ősi, a magyar nyelv sajátágaiból fakadó névalakítást jelöl — a „tőcsonkítás” mintegyutal a Mária: Ria-féle becézési módnak későbbi s nem a magyar nyelv törvényszerűségein alapuló eredetére. Persze azóta ez is valóságos magyar becézéssé vált (pl.: Attila:>Tila, Árpád:>Pádi stb.).

Rátérek az Ödön:>Dödi, Kata:>Tata típusú becézőnevek kérdésére. Ezekhez is apai közöm van: magát a csoportot — ha szabad mondanom — én „fedeztem föl” (v.ö.: MészölyEml. 143; NévTVizsg. 147; MNy. LIX, 475; LXIII, 297). Nevet azonban nem adtam neki. HAJDÚ az „előmássalhangzós” nevek közé sorolja az ide tartozókat. Így azonban — saját rendszerében — elmosódik az a különbség, amely az ikerítéses

nevektől elválasztja őket, bár — mint magam is hangsúlyozom — a két kategória valóban rokon egymással. Találóbbrak vélem ÖRDÖG FERENC műszavát: ő mássalhangzóismétlő neveknek mondja az ilyeneket (Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén. 92).

Az ikerítés műszót magam legszívesebben MELICH JÁNOS eredeti értelmezésében használnám; ő ismert alapvető értekezésében az ikerítés produktumainak mondja a Panna, Bandi típusú neveket (MNY TK. 15.sz. 12). Arra később TOLNAI mutatott rá (MNY. XXIII, 172), hogy itt tulajdonképpen az ikerítésből való kiválásról van szó. A műszót azonban ilyené bonyolítani fölösleges dolog, hiszen az Anna-Panna, Andi-Bandi-féle nevek tényleges becézőként alig-alig funkcionálnak. Kár lenne tehát csak ezekre lefoglalni a könnyedébb ikerítéses becéző műszót, s a pusztá, de gyakori Panna, Bandi neveket az ikerítésből kivált becézőnév körmönfont terminusával illetni.

Újabb csoportra térve át: a Fefe típusú neveket — mint az előző cikk is említi — hangcsoport-kettőztetőnek mondom (MNY. LXIII, 296—7). A HAJDÚ javasolta szótagismétlő műszóval kapcsolatban az az aggályom van, hogy ezek a becézők sokszor nem szótagot ismétlenek (pl. Luj-za: Lulu; nem pedig Lujluj). Egyébként erre a bökkenőre maga HAJDÚ is rámutat.

A gazdát cserélt becézőnevek elnevezés ismét csak tőlem származik, mint erre ismert cikkében ÖRDÖG FERENC is utal (NytudÉrt. 70.sz. 167). Magam azonban ezt a kifejezést egyáltalán nem a műszó igényével alkottam meg. A következőket írtam róla: „egy-egy becézőnév könnyen »gazdát cserél«, azaz szívesen csatlakozik egy olyan másik névhez, amelynek hangzása — főleg a név elején — hasonlít az alapnévéhez” (MNYj. XII, 91). A gazdát cserél szintagma itt tehát idézőjelben szerepel, utalva ezzel az inkább játékos, mint komolyan veendő megnevezésre. ÖRDÖG FERENC is csak kedves allúzióként használja, s bizonyára ő sem tekinti műszónak.

A ragadványnevek között a legnagyobb terminológiai zűrzavar a belső keletkezésű és a külső keletkezésű csoport elnevezésében, elkülönítésében mutatkozik. Az előbbi műszót LŐRINCZE LAJOS vezette be (MNYj. I, 68), az utóbbit ennek mintájára MARKÓ IMRE LEHEL alkotta meg (Nyr. LXXIX, 113—24). A létrejött s minduntalan érzékelhető káosz az a forrása, hogy a kutatók összekeverik a névadás

indítékát, alapját a névörökléssel, és belső keletkezésűnek mondják az öröklődő külső keletkezésű ragadványneveket is. Ezt legvilágosabban POSGAY ILDIKÓ mutatta ki (NytudDolg. 12.sz. 35—6).

Még egyszer hangsúlyozom, hogy HAJDÚ MIHÁLY cikkét gondos és hasznos munkának tartom, s ha a későbbi vitának bizonyára gazdag tapasztalatait is érvényesíteni tudja végső megformálásában, az a magyar névtudomány számára nem kis haszonnal járhat.

RÁCZ ENDRE

HOZZÁSZÓLÁS A NÉVTUDOMÁNY MŰSZAVAI CÍMŰ CIKKHEZ

Előre kell bocsátanom azt, hogy a hozzászólásom elkészítésekor nem tanulmányoztam a szakirodalmat, így azt írom le, amit a műszavakon én értek, s amit magam is írásaimban fölhasználok.

1. Földrajzi nevek. A földrajzi név számomra a legtágabb kategória, s ebbe belefoglalom mindent, amit BÁRCZI GÉZA A magyar szókincs eredete című egyetemi tankönyvében belefoglalt. A helynév szót azonos értékű szinonimájának tartom, de tükörszó volta miatt idegenkedem tőle (német Ortsnamen).

A többfajta földrajzi név közül itt csak a településnevek, illetve a helységnevek kerülnek elő. Bár a helységnévtárak már a címükben is a helységnevek mellett döntenek, én a településnév híve vagyok. A helységnév föltételezi a város, a község önállóságát, tehát az úgynevezett külterületi lakott helyek nem tartozhatnak bele. A településnév jóval többet tartalmaz, a tanyanevek is beleférnek.

A földrajzinév-gyűjteményekben a legtöbb gyűjtő külön tárgyalja a belterület és külön a határ neveit (MEZŐ ANDRÁS, A baktalóránt-házi járás földrajzi nevei. Nyiregyháza, 1967.). A belterület nevei között föl kell sorolni — véleményem szerint — minden olyan nevet, amely a községben, a városban az eligazodást társadalmi érvénnyel szolgálja. Tehát e célra a nevet a község vagy a város lakói gyakran használják. Ha a ház név vagy a középület neve ilyen, nem egy-